

Lietuvos mokslo draugijos paveldas

Knygos sudarytoja Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė. Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015. 132 p.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB) 2014 m. pabaigoje išleido knygą „Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje“. Lietuvos mokslo draugija – pirmoji lietuviška mokslo draugija (LMD), išaugusi į Lietuvos mokslų akademiją, atlikusi didžiulį vaidmenį formuojantis lietuvių tautai ir valstybei. Draugijos palikimas šiandien išsibarstęs po įvairius muziejus, bibliotekas, archyvus ir Lietuvoje, ir už jos ribų. LMD leido vadovėlius besikuriančiai lietuviškai mokyklai, pedagoginę literatūrą, mokymo priemones, periodinius leidinius. Draugijoje bendradarbiavo iškiliausios to meto asmenybės, kurios pradėjo kurti profesionalų mokslą ir lietuvių kalba bei tautinės kultūros tradicijomis grįstą švietimą, ir tai padėjo tvirtus pamatus 1918 m. pradėti nepriklausomai šiuolaikiškai Lietuvos valstybei.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB) 2014 metų pabaigoje išleido knygą „Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje“. Knygos sudarytoja – LMAVB darbuotoja Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė. Šis leidinys skirtas pirmosios Vilniuje lietuviškos Vytauto Didžiojo gimnazijos ir Lietuvių mokslo draugijos Vadovėlių leidimo komisijos aktyvios veiklos šimtmečiui. Knygos išleidimą parėmė Lietuvos kultūros taryba. Tikimės, kad registruoti leidiniai ir rankraščiai

patrauks tyrėjų, mokslininkų, ir, žinoma, plačiosios visuomenės dėmesį.

LMAVB saugoma daug minėtos draugijos spausdintinio ir rankraštinio palikimo: knygų, vadovėlių, atspaudų iš periodinių leidinių, įvairių dokumentų. Galima pasidžiaugti fonduose sukauptų išlikusių Lietuvių mokslo draugijos (LMD) leistų vadovėlių gausa, jų kitose paveldo saugojimo institucijose išlikę žymiai mažiau. Knygą sudaro įvadinis straipsnis, dvi bibliografinės rodyklės dalys („Lietuvių mokslo draugijos leidiniai“ ir „Lietuvių mokslo draugijos rankraštinis palikimas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje“), LMD narių sąrašas, dokumentų iliustracijos ir nuotraukos.

LMD – pirmoji lietuviška mokslo draugija, išaugusi į Lietuvos mokslų akademiją, atlikusi didžiulį vaidmenį formuojantis lietuvių tautai ir valstybei. Draugijos palikimas šiandien išsibarstęs po įvairius muziejus, bibliotekas, archyvus ir Lietuvoje, ir už jos ribų. Didžioji medžiagos dalis išliko Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Draugijos palikimas, saugomas LMAVB, išsklaidytas įvairiuose bibliotekos fonduose: Rankraščių, Senosios periodikos, Retų spaudinių ir Pagrindiniame. Gausu įdomių dokumentų apie LMD leidybą yra Rankraščių skyriuje – įvairių organizacijų bei šiai draugijai priklausiusių asmenų personaliniuose fonduose: Augustino Janulaičio, Petro Klimo, Petro Kraujalio,

Mykolo bei Vaclovo Biržiškų, Emilijos Vileišienės, Antano Vileišio, Antano Viskanto. Knygos sudarytojai istorikei Eglei Paškevičiūtei-Kundrotienei didžiausią įspūdį padarė Augustino Janulaičio fonde rasti Jono Basanavičiaus palikimo paskirstymo dokumentai, pagal kuriuos visa turėta biblioteka, daiktai, pinigai buvo paaukoti Lietuvos mokslo draugijai, o giminaičiams teko tik dalis piniginių lėšų.

Šis leidinys yra pirmasis bandymas surinkti, susisteminti bei paskelbti LMAVB skyriuose ir fonduose saugomą reikšmingą LMD palikimą. LMD įkūrėjų ir gausių narių pastangos kurti profesionalų mokslo ir lietuvių kalba bei tautinės kultūros tradicijomis grįstą švietimą padėjo tvirtus pamatus 1918 m. pradėti nepriklausomai šiuolaikiškai Lietuvos valstybei.

Knygos sudarytoja Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė skrupulingai surinko ir pateikė įdomios medžiagos bei faktų apie LMD leidybinę veiklą. LMD leido vadovėlius besikuriančiai lietuviškai mokyklai, pedagoginę literatūrą, mokymo priemones, periodinius leidinius – „Lietuvių tauta“, „Medicina ir gamta“, „Medicina“, spausdino mokslines publikacijas, enciklopedijas, žinynus. Pateiksime keletą įdomių faktų apie pirmuosius lietuviškus vadovėlius mokykloms, nes tai ir buvo plačiausias LMD leidybinė veiklos baras.

Dar iki LMD įsteigimo, atgavus spaudą, su Amerikos lietuvių pagalba 1905 metais buvo įsteigtas Vadovėlių leidybos fondas. Vieną pirmųjų parengti nuspręsta Lietuvos istorijos vadovėlių pirmųjų ir trečiųjų klasių moksleiviams. Ir tai turėjo būti „ne vien Lietuvos kunigaikščių ir karalių, bet lietuvių tautos istorija“. Buvo paskelbtas

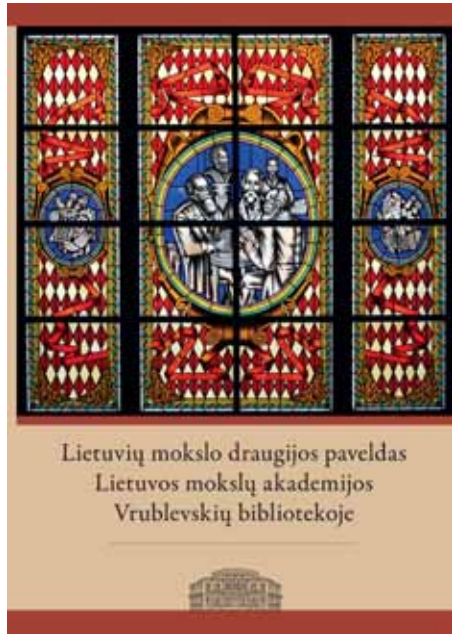
konkursas, kurio komisijoje buvo ir Antanas Smetona bei Augustinas Voldemaras. 1909 metais leidybos reikalai buvo perduoti LMD, kurios komisiją sudarė Jonas Basanavičius, Juozas Tumas-Vaižgantas, Jurgis Šlapelis. Pedagogų sekcijoje dirbo žinomi mokytojai: Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Matas Šalčius ir kiti. Nors buvo gauta nemažai rankraščių piešimo, geografijos, astronomijos, gamtos pažinimo vadovėliams, LMD iki I Pasaulinio karo išleido tik Gabrio-Paršaičio „Geografiją“. Jos išleidimas kainavo 2200 rublių, o tuomet fonde iš viso buvo 2218 rubliai. Taigi vadovėlių leidybą stabdė lėšų trūkumas.

Padėtis pagerėjo kaizerinei Vokietijai okupavus Lietuvą: sparčiai augo lietuviškų mokyklų skaičius, taip pat ir vadovėlių bei chrestomatijų poreikis. Ypač trūko mokyimo priemonių vidurinei mokyklai. Mokslo draugijos pinigai buvo išgabenti be vilties susigrąžinti į Rusiją, leidybos biudžetas buvo varganas. Išėitis buvo rasta nusprendus leidybai pinigų skolintis iš Tautos namų fondo, pavienių asmenų aukų, „Žiburio“ draugijos Marijampolėje. Vadovėlių leidyba reikalavo ne tik daugybės patriotų darbo, bet ir didelių finansinių išteklių. Juk reikėjo mokėti spaustuvėms, leidykloms bei honorarus autoriams, gaminti klišes, parūpinti popieriaus. Knygos sudarytoja aptiko LMD Vadovėlių komisijos narių M. Biržiškos ir A. Janulaičio asmeniniuose fonduose jų išsaugotus ateities kartoms svarbius finansinius dokumentus, nes išlaidos buvo skrupulingai fiksuojamos.

1918–1919-ieji buvo produktyviausi vadovėlių leidybos metai – išleista per 50 mokymo priemonių, iš jų daugiausia: matematikos, lietuvių kalbos bei literatūros, isto-

rijos, geografijos, biologijos, fizikos, lotynų kalbos bei kitų dalykų vadovėliai. Vienus vadovėlius rengė žymūs Lietuvos pedagogai, kitus vertė iš kitų kalbų. Daugiausia net 15 – mokyimo priemonių parengė M. Biržiška. Beje, kitas vadovėlių rengimo centras buvo Rusijoje, kur veikė Lietuvių draugija, turėjo spaustuvę Voroneže. Jis aprūpino vadovėliais Rusijoje esančias lietuviškas mokyklas. Čia dirbo nemažai žinomų lietuvių pedagogų: Juozas Balčikonis, Kazimieras Būga, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, Jonas Jablonskis, Pranas Mašiotas. LMD teikė vadovėlius Lietuvai. LMD leidiniai daugiausia buvo platinami Šlapelių, J. Zavadskio bei Šv. Kazimiero knygynuose Vilniuje. Vadovėlių siuntos keliaudavo į Panevėžį, Šiaulius, Biržus. Ilgainiui vadovėlių leidybą ir platinimą perėmė „Švyturio“ bendrovė. Taigi LMD nors ir labai sunkiomis sąlygomis davė apčiuopiamus rezultatus – iki valstybės sukūrimo aprūpino besikuriančią mokyklą vadovėliais, taikiu būdu pagerinusi pedagogų darbo ir mokinių mokymosi sąlygas. Dalis vadovėlių autorių buvo ne tik pedagogai, o tiesiog lietuvių puoselėjantys inteligentai. Šie vadovėliai vėliau sulaukė ne po vieną pakartotiną leidimą – iš jų mokėsi ištisos moksleivių kartos.

LMD leido ir periodinius leidinius. „Lietuvių tauta“ (redaktorius ir išleidėjas – J. Basanavičius) buvo ne žurnalas, o mokslo darbų leidinys, leidžiamas sąsiuviniais. Daugiausia straipsnių pateikė J. Basanavičius, K. Būga, M. Biržiška. Kitas LMD leidinys – „Medicina ir gamta“ – jame bendradarbiavo garsūs miškininkai, medikai, gamtininkai, pavyzdžiui, zoologas Tadas Ivanauskas. Deja, periodinių leidinių leidyba nutrūkdavo, nes stigo rašančiųjų. Prie

LMD buvo įkurta Medicinos sekcija, vienijusi medikus, LMD narius, ir ji ėmė leisti leidinį „Medicina“, kuris gyvuoja iki šiol.

Deja, dalis LMD leidybos sumanymų liko neįgyvendinti. Norėta leisti lietuvišką žemėlapi, tačiau spalvotas žemėlapis Leipzigo bei Sankt Peterburgo spaustuvėse būtų labai brangiai kainavęs. Nespalvotą Suvalkijos žemėlapi Čikagoje išleido Bronius Kazys Balutis. Pirmąją lietuvišką enciklopediją pagal užsienio enciklopedijų pavyzdį pasiūlė leisti M. Biržiška. 1933 metais „Lietuviškoji enciklopedija“ išvydo dienos šviesą.

LMD norėjo rengti ir bibliografijos leidinius, nes kaip teigta, ji specialistams yra naudingesnė už kai kuriuos straipsnius. Tačiau šis sumanymas liko neįgyvendintas.

LMD palaikė ryšius, mainėsi leidiniais, mokslinė informacija su Lietuvos bei kitų šalių universitetais, akademijomis, mokslinių tyrimų institutais, draugijomis, pa-

siuntinybėmis, bibliotekomis: Prūsijos bei Amerikos, Rytų Europos, Vatikano, Skandinavijos, kitų Baltijos šalių. 1930–1934 m. draugija išsiuntė 390 knygų, gavo 134. LMD leidybinės veiklos dėka Lietuvos mokslas buvo populiarinamas ir už šalies ribų, o LMD nenuilstamo pirmininkas J. Basanavičius užmegzti ryšiai nenutrūko ir po jo mirties.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB) 2014 metų pabaigoje išleido knygą „Lietuvių mokslo draugijos paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje“. Lietuvos mokslo draugija – pirmoji lietuviška mokslo draugija (LMD), išaugusi į Lietuvos mokslų akademiją, atlikusi didžiulį vaidmenį formuojantis lietuvių tautai ir valstybei. Draugijos palikimas šiandien išsibarstęs po įvairius muziejus, bibliotekas, archyvus tiek Lietuvoje, tiek ir už jos ribų. Knygos sudarytoja Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė surinko ir pateikė įdomios medžiagos bei faktų apie LMD leidybinę veiklą. LMD

leido vadovėlius besikuriančiai lietuviškai mokyklai, pedagoginę literatūrą, mokymo priemones, periodinius leidinius. Draugijoje bendradarbiavo iškiliausios to meto asmenybės, kurios pradėjo kurti profesionalų mokslą ir lietuvių kalba bei tautinės kultūros tradicijomis grįstą švietimą, ir tai padėjo tvirtus pamatus 1918 m. pradėti nepriklausomai šiuolaikiškai Lietuvos valstybei.

LMD palaikė ryšius, mainėsi leidiniais, moksline informacija su Lietuvos bei kitų šalių universitetais, akademijomis, mokslinių tyrimų institutais, draugijomis, pasiuntinybėmis, bibliotekomis: Prūsijos bei Amerikos, Rytų Europos, Vatikano, Skandinavijos, kitų Baltijos šalių. 1930–1934 m. draugija išsiuntė 390 knygų, gavo 134. LMD leidybinės veiklos dėka Lietuvos mokslas buvo populiarinamas ir už šalies ribų, o LMD nenuilstamo pirmininkas J. Basanavičius užmegzti ryšiai nenutrūko ir po jo mirties.

LORETA GLEBAVIČIŪTĖ